

ВІДГУК

офіційного опонента на докторську дисертацію **Сіромського Руслана Богдановича “Права людини в УРСР у публічному просторі та зовнішній політиці Канади (1945–1991 рр.)”** подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 — історія України та спеціальністю 07.00.02 — всесвітня історія, напрямку 03 — гуманітарні науки.

Україна завжди була для Москви важливим чинником могутності імперії, тому питанню контролю над свободами і правами українців приділялась особлива увага, а для упокорення використовувались найжорстокіші інструменти, як приміром Голодомор. У післявоєнний період по мірі наростання холодної війни проблема дотримання прав людини постійно перебувала на порядку денному у відносинах країн Заходу та СРСР. Зважаючи на чисельну українську діаспору в Канаді, питання прав і свобод в УРСР неодноразово посідало чинне місце в канадсько-радянських відносинах й мало відповідний резонанс у канадському публічному просторі. Низка аспектів заявленої теми вже ставала предметом вивчення істориками, політологами. Особливість дослідження Р. Б. Сіромського полягає в концептуалізації та комплексному аналізі позиції Канади щодо порушення прав людини у післявоєнній радянській Україні на двох рівнях: офіційному та публічному.

У вступі відповідно до вимог означено наукову та суспільну актуальність проблеми, аргументовано хронологічні та географічні межі, визначено предмет, об'єкт, практичне значення та наукову новизну дослідження. Автор чітко окреслив мету та сформулював дослідницькі завдання, які обумовили відповідну архітектуру дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, подано також перелік умовних позначень, україномовну і англійськомовну анотації. Загальний обсяг роботи становить 460 сторінок, з них основного тексту – 398 сторінки, що відповідає вимогам до зазначеного виду кваліфікаційних наукових праць.

Перший розділ традиційно присвячено аналізу історіографії, джерельної бази та методології дослідження. Запропонована Автором класифікація наукових праць базується на проблемно-тематичному принципі і цілком слушно представлена п'ятьма групами: 1) наукові публікації присвячені вивченню місця прав людини у міжнародній політиці; 2) історіографія щодо дотримання прав людини в Радянському Союзі й, зокрема, в УРСР; 3) праці, в яких проаналізовано діяльність української діаспори спрямовану на привернення уваги до порушення прав людини в УРСР; 4) дослідження радянського вектору зовнішньої політики Канади; 5) історіографічний доробок про місце прав людини у зовнішній політиці Канади. Переважно це україно- та англійськомовна література, прикметно, що понад половину всієї історіографії становлять саме англійськомовні дослідження.

Джерельна база дослідження є доволі об'ємною (444 позиції) та різноплановою. Насамперед варто відзначити різновидові архівні документи з близько 20 українських та зарубіжних архівів, чимало з яких вперше введено до наукового обігу, а також документи особового походження та матеріали преси. Це значною мірою забезпечило самодостатність та наукову новизну дослідження.

Детально прописаний методологічний інструментарій та понятійний апарат дослідження. Автор демонструє добру обізнаність з напрацюваннями не тільки вітчизняних, але й зарубіжних дослідників щодо термінів “права людини”, “свободи”, “публічний простір”, “тиха дипломатія” (с. 62-66).

Другий розділ “Поняття “прав людини” в Канаді та СРСР/УРСР” є важливим для контекстуалізації дослідження. Здобувач детально аналізує еволюцію трактування прав людини у політико-правовій традиції Канади (с. 67-73) і громадсько-політичній думці канадських українців (с.74-87). Вельми слушними є зауваги Р. Б. Сіромського про тяглість ліберальної традиції та демократичних підходів у трактуванні прав людини в офіційному дискурсі Канади, значну актуалізацію цього питання в післявоєнний період та поступове

включення його у зовнішньополітичну діяльність. Натомість у політичній традиції і культурі українських емігрантів, особливо представників різних відділів ОУН було вельми критичне ставлення до прав людини. Тільки в процесі їх антирадянської боротьби почали утверджуватись універсальні демократичні цінності.

Аналізуючи трансформацію офіційної й формування неофіційної концепції прав людини в СРСР/УРСР (с. 87-114) здобувач акцентує увагу на кардинально відмінній від Канади ситуації. Кремль відкидав ліберальну концепцію пріоритетності природних прав людини і пропонував своєрідну соціалістичну візію, якою послуговувався на міжнародній арені і яка на практиці означала ігнорування прав людини в СРСР, що породило дисидентський правозахисний рух, який в Україні де-факто одночасно означав і боротьбу за національні права.

У третьому розділі Р. Б. Сіромський розглядає практики та шляхи поширення інформації про порушення прав людини та її сприйняття у канадському публічному просторі. Опираючись на джерела, здобувач відзначає особливу роль канадських туристів в донесенні інформації про реальний стан прав людини у радянській Україні попри заходи КДБ, який вдавався навіть до спеціальних операцій як то “Бумеранг”, “Каскад”, “Перевал”, “Блок” і “Центр”(с. 115-131). Автор доречно наголошує на важливості наукових та культурних обмінів задля деконструювання радянських пропагандистських кліше у царині прав людини, оскільки навіть правила їх організації та відбору учасників, демонстрували обмеження радянською владою прав та свобод в Україні (с. 156-176).

Аналізуючи рецепції канадського суспільства, Руслан Сіромський особливу увагу приділяє трансформації сприйнятті радянської дійсності у середовищі канадських комуністів, акцентуючи увагу на конкретних прикладах як то візит Івана Коляски до УРСР чи “київський звіт” делегації канадських комуністів (с.131-156). Здобувач справедливо відзначає вагому роль української

діаспори та зорганізованих нею акцій на підтримку ув'язнених українських дисидентів, відстоювання самостійної участі українських спортсменів в Олімпійських іграх в Монреалі та заклики щодо захисту релігійних прав і свобод в УРСР у рамках відзначення 1000-ліття хрещення Русі (с.176-209). Саме ці акції мали широкий резонанс і привертали увагу вагомої частини канадської громадськості та офіційних кіл до порушення прав людини в радянській Україні.

Два заключні і найбільш об'ємні розділи присвячено аналізу включення питання прав людини в УРСР у порядок денний зовнішньої політики Канади. Автор доцільно виокремлює розгляд цього питання у контексті канадсько-радянських відносин (с. 210-292) та позиції Канади стосовно порушення прав людини в радянській Україні на міжнародних форумах (с. 293-390). Цілком справедливо поміж причин переходу офіційних канадських кіл від конфронтації та відкритої критики прав людини в СРСР до "тихої дипломатії" відзначено економічний чинник. Переконаливо показано малоефективність заходів канадського уряду у справі рееміграції, воз'єднання сімей та відкриття консульства у Києві. Водночас протистояння Москви і блокування нею вирішення цих питання слугували для офіційної Оттави черговим підтвердженням утисків прав людини. Включення до програми візиту прем'єр-міністра П. Трюдо відвідин Києва засвідчило важливість українського вектору у канадсько-радянських відносинах. Натомість його неоднозначні висловлювання про українських дисидентів продемонстрували намагання офіційних кіл Канади рухатись у фарватері політики розрядки і не дратувати Москву. Але як справедливо відзначає Автор це вельми контрастувало з позицією переважної частини української діаспори, яка небезуспішно намагалась вплинути на офіційні кола, зокрема, використовуючи демократичний виборчий процес.

Досліджуючи позиції Канади на міжнародній арені щодо порушення прав людини радянською владою в Україні, Р. Б. Сіромський відзначає активне відстоювання канадськими офіційними колами прав людини й засудження ними

радянського колоніалізму впродовж 1945-1960- рр. у рамках участі в роботі ООН (с. 293-318) та на низці представницьких форумів, як-от Заключна Нарада з безпеки і співробітництва у Європі 1973–1975 рр., Белградська оглядова конференція НБСЄ 1977–1978, Мадридська оглядова конференція НБСЄ 1980–1983 рр., Нарада експертів з прав людини в Оттаві 1985 р., Віденська оглядова конференція НБСЄ 1986–1989 рр. Дослідник цілком слушно зауважує той факт, що на цих майданчиках канадські урядовці та політики діяли більш послідовно і піддавали значно гострішій критиці радянську владу за нехтування правами людини в Україні ніж у рамках двосторонніх відносин з СРСР. Також тут спостерігалась значна співпраця з громадськими об'єднаннями української діаспори, що призводило до гармонізації офіційної й публічної сфери та посилювало канадську позицію на міжнародній арені у відстоювання прав людини в УРСР.

Кожен підрозділ і розділ дисертації завершується короткими висновками. Авторські узагальнювальні судження та міркування викладено у “Висновках” (с. 391-398), які є самодостатніми, добре аргументованими, логічно структурованими та корелюються з поставленими у роботі завданнями й засвідчують досягнення поставленої мети.

Автореферат відображає структуру, основний зміст і висновки дисертаційної роботи та оформлений відповідно до вимог. Основні положення дисертації та автореферату є ідентичними.

Водночас ознайомлення з текстом дисертації та автореферату спонукає висловити деякі побажання та зауваження.

1. У третьому підрозділі першого розділу Автор доволі детально описав принципи, загальнонаукові й спеціальні (пошуковий, типологізації та класифікації герменевтичний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, формально-юридичний) методи дослідження (с. 54-62).

Водночас такі методологічні напрацювання транснаціональної історії

як культурний трансфер та перехресна історія залишились поза увагою дослідника, хоча їх застосування дозволило б Автору отримати додаткові опції досліджуваних ним процесів.

2. Безперечно дослідження базується на вагомому й різноплановому корпусі джерел. Однак використанні Автором джерела дещо звужують публічний простір й навіть певною мірою обмежують його українською діаспорою у Канаді. Натомість розширення джерельної бази, наприклад, за рахунок провідної канадської преси, яка проаналізована дуже побіжно, дозволило б дисертанту визначити репрезентативність, актуальність/неактуальність теми прав людини в радянській Україні для позадіаспортних сегментів канадського публічного простору.
3. Текст дисертації відзначається гарним науковим стилем, чіткістю та логічністю викладу матеріалу й переважно дотриманням сучасних вимог транслітерації, проте чомусь при транслітерації імені відомої мислительки 20 ст. Hannah Arendt Автор надав перевагу російському варіанту Ханна (с. 64).

Проте зазначені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і не підважують основоположний висновок, що дисертація Р. Б. Сіромського є самодостатнім та завершеним науковим дослідженням, в якому представлено нові науково обгрунтовані результати актуальної наукової проблеми, що мають практичну цінність й можуть використовуватись у навчальному процесі, наукових дослідженнях та державних практиках захисту прав людини, зокрема й на окупованих українських територіях.

Основні наукові бачення Автора та результати його дослідження викладено у сорока двох наукових публікаціях. Серед них 23 статі у фахових виданнях, що входять до переліку МОН України у галузі «історичні науки», у тому числі 6 статей опубліковано у наукових збірниках, що індексуються міжнародними науково-метричними базами даних, розділу колективній монографії Краківського педагогічного університету та особистій монографії.

17 публікацій, які додатково відображають результати дослідження і включають також зарубіжні видання. Робота пройшла належну апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, що забезпечило ознайомлення академічної спільноти з доробком здобувача.

Отже, можна констатувати, що докторська дисертація Р. Б. Сіромського “Права людини в УРСР у публічному просторі та зовнішній політиці Канади (1945–1991 рр.)” відповідає вимогам п. 11, 12, 13 Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24 липня 2013 р. №567 зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19 серпня 2015 р., є самостійною дослідницькою працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності успішно вирішують поставлені завдання, а її Автор — Руслан Богданович Сіромський заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 — історія України та спеціальністю 07.00.02 — всесвітня історія (галузь знань 03 Гуманітарні науки).

Офіційний опонент

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри всесвітньої історії
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова

П.І. Барвінська

